

ET 50 ÅRS JUBILÆUM

Af driftsleder *K. N. Christensen*

I oktober måned 1906 fandt der ved Julianehåb en lille begivenhed sted, som næppe har vakt andet end lidt øjeblikkelig, nyfigen interesse, og ingen kunne den gang drømme om, at denne lille begivenhed skulle blive den første begyndelse til en betydelig udvikling indenfor det grønlandske erhvervsliv. Der skete dette, at der fra S/S „Hans Egede“ landsattes 9 får og 2 væddere, som var indkøbt på Færøerne, og som man nu på statens regning ville forsøge med i Grønland.

Manden bag dette eksperiment var førstepræst Jens Chemnitz ved Frederiksdal. Han var en af tidens mest fremsynte grønlændere, som tænkte meget over befolkningens fremtidige erhvervsmuligheder. Skønt hovederhvervet, sælfangsten, endnu var ret godt, ikke mindst ved Frederiksdal, var der dog tegn, der tydede på, at erhvervet var på retur. De fleste slog sig dog nok til tåls med, at tilbagegangen var tilfældig og midlertidig, men nogle, og deriblandt Chemnitz, forstod, at årsagerne til nedgangen i sælernes antal var mere dybtliggende og af varig natur. For disse fremsynte mænd var det nærliggende at spekulere på, hvad der kunne gøres for befolkningen, hvis hovederhvervet skulle svinge endnu mere, og hvilke muligheder der da kunne være for at skabe nye erhverv.

Netop i egnen omkring Frederiksdal var der synlige spor af en svunden tids erhverv, idet talrige ruiner af nordbogårde fortalte om en tid, hvor husdyrhold dannede basis for menneskers eksistens, og man vidste jo, at nordboerne igennem en tidsperiode på ca. 500 år havde levet i Grønland og væsentlig ernæret sig af husdyrhold, selv om jagt og fangst også havde været af stor betydning for dem. Det måtte være naturligt, at en mand som Chemnitz gav sig til at sysle med tanken om at genskabe dette gamle erhverv. Dalstrøgenes og fjeldskrænternes frodighed var i det store og hele den samme som på nordboernes tid, men spørgsmålet var, om det var muligt at oplære en fangerbefolkning til at passe husdyr. Ville der være nogen mulighed for at ændre befolkningens mentalitet, så man blev indstillet på at passe og pleje dyr i stedet for kun at dræbe dem? Mange har sikkert ment, at det var ugørligt. For Chemnitz har det dog stået klart, at tanken ikke var helt umulig. Der fandtes nemlig allerede lidt husdyrhold, navnlig ved Igaliko, hvor

den tidligere købmand Anders Olsens efterkommere siden hans død i 1780'erne havde opretholdt det kvæghold, som han i sin tid startede. Ganske vist var kvægholdet ved Igaliko kummerligt. Kreaturerne var små og lidet ydedygtige. Til tider var bestanden nær ved at uddø som følge af sult, men den klarede sig dog stadig igennem og vedblev at eksistere. Også enkelte andre pladser havde anskaffet sig nogle få køer og geder. Nogle private danske tjenestemænd havde forsøgt med indførte får af tilfældige racer, men uden egentlig tanke om at udbrede kendskab til fåreavl blandt den grønlandske befolkning. Der havde også været får og geder ved Igaliko, men de synes at være forsvundet før 1850. Det kan nævnes, at i 1906 indførte kolonibestyrer C. Baumann 2 islandske får, 1 vædder og 1 hest til Godthåb, men der kan ikke findes oplysninger om, hvorledes det gik med disse dyr udover, at de i februar 1907 stadig befandt sig godt. Omtrent på samme tid indførte dr. Deichmann ved Julianehåb nogle skotske får, hvoraf efterkommere endnu fandtes i 1915 under navnet Peter Høegs får, idet smedemester Peter Høegh havde overtaget fårene, da dr. Deichmann hjemrejste.

Disse spredte forsøg kunne ikke undgå at vække nogen interesse blandt grønlænderne, navnlig blandt udstedsbestyrere, kateketer og andre fastansatte, som var meget beskedent aflønnede og derfor gerne ville supplere deres indtægter gennem bierhverv. Chemnitz har sikkert forstået, at der var en betydelig, om end delvis latent, interesse tilstede for fåreavl som bierhverv. Det lykkedes også Chemnitz at få myndighederne interesseret i tanken og få bevilget penge til indkøb af 12 færøske får, hvoraf de 11 nåede Julianehåb og senere overførtes til Frederiksdal, hvor Chemnitz skulle lede forsøget. Der bevilgedes ham hertil 500 kr. årligt. Af Chemnitz' notater fra den tid fremgår det tydeligt, at han har taget opgaven op med stor samvittighedsfuldhed. Fårene blev passet godt, og det viste sig, at den latente interesse i høj grad var til stede. I årene 1907 til 1915 købte flere grønlændere i distriktet enkelte avlsfår fra forsøget og havde afgjort held med sig, og allerede i 1913 var myndighederne klar over, at fåreavl havde en fremtid for sig. Man sendte derfor daværende løjtnant Lindemand Walsøe, som var kendt med fåreavl fra Australien, ud på en undersøgelsesrejse til Julianehåb distrikt. Hans rapport fra denne rejse var optimistisk, og man besluttede da at oprette en forsøgsstation for fåreavl ved Julianehåb med Lindemand Walsøe som leder. Der blev i 1915 indkøbt 180 får og 2 heste i Nordisland, og disse dyr ankom i god behold til Julianehåb med S/S „Hans Egede“ i efteråret 1915.

Forsøget ved Julianehåb blev anlagt på bredere basis. Der blev antaget lærlinge til 3 á 4 års uddannelse. Der blev opdyrket en forsøgsmark og bygget tidssvarende stalde ved stationen. Grundet krigen og deraf følgende materialemangel tog det dog flere år at få udbygget forsøgsstationen. Det var også beskedne beløb, der blev

*Året igennem lever grønlandske får og lam et frit liv
i de frodige sydgrønlandske fjelde.*

Foto: Mogens Lindhard

bevilget til driften, idet man så sådan på det, at det måtte gå langsomt med at udstationere får til private grønlandere, og at man i det hele taget måtte gå frem med varsomhed. Der blev udlånt en del får til fastansatte og til enkelte særlig velanskrevne fangere, men sjældent mere end en halv snes dyr til hver låntager. Den første uddannede lærling blev etableret som fåreholder ved Igaliko i 1919, men dog ikke med fårehold som eneste erhverv. Først i 1924/25 gik man med til, at en mand blev etableret med fåreavl som eneste erhverv. Det var forsøgsstationens tømrer, Otto Frederiksen, som med familie bosatte sig ved Kagsiarssuk, som i nordbotiden var kendt under navnet Brattahlid, og hvor Erik den Røde i sin tid boede. Otto Frederiksen startede med et lån på 3.000 kroner til opførelse af bolig og stald samt et lån på 140 moderfår. Distriktets fårebestand var i 1925 nået op på 1.600 moderfår, et smukt resultat, når man betænker, at kendskabet til at passe får var så ringe og måtte indarbejdes næsten helt fra grunden af.

Efter 1925 begyndte antallet af uddannede lærlinge at gøre sig stærkt gældende, og mellem 1925 og 1935 etableredes mange selvstændige fårebrug. Det gik ikke lige godt med dem alle, og enkelte måtte afvikles igen, men i det store og hele

gik det godt fremad, og de fleste fåreholdere klarede sig pænt. Tabene ved uerholdelige lån var meget små. Ved Igaliko, hvor kvægholdet gennem flere generationer havde været en del af tilværelsen, fik man hurtigt anskaffet får som supplement til kvægholdet, og stedet blev snart den førende fåreholderplads. Senere, da tilflytningen til Kagsiarssuk med denne egns udstrakte græsningsarealer tog fart, og stedets ungdom voksede til og fik selvstændige fårebrug, blev Kagsiarssuk med omegn distriktets bedste fåreholderegner. Men iøvrigt bredte fåreavlens sig til alle distriktets pladser med Augpilagtok og Nuk som de sydligste pladser og med Sarqarmiut som den nordligste plads. Mellem 1930 og 1940 bredte fåreavlens sig også til Frederikshåb distrikt, hvor pastor Jens Chemnitz' søn, kolonibestyrer Nikolaj Chemnitz, gjorde et stort arbejde for dette erhverv. Senere er fåreavlens dog opgivet igen i dette distrikt med undtagelse af Arsuk, hvor man stadig har en del får. I begyndelsen af 1930'erne begyndte man også et mindre forsøg med får ved Godthåb. Dette forsøg er senere flyttet til Qorqut i Godthåbsfjorden. Når fåreavlens alligevel ikke rigtig har vundet fodfæste i Godthåbs distrikt, skyldes det nok for en del Godthåbsfjordens store torskerigdom, som giver beskæftigelse og indtægter nok, interessen for fårehold er derfor ikke særlig udpræget.

Da stationen i Julianehåb havde eksisteret i 20 år, var antallet af moderfår steget til ca. 8.000 stk., og fåreavlens var nu blevet et erhverv af betydning for befolkningen. Fra 1935 til 1948 steg antallet af moderfår til ikke mindre end ca. 22.000 stk., men vinteren 1948/49 blev katastrofal for erhvervet. En meget hård vinter efterfulgt af et yderst ugunstigt forår kostede halvdelen af moderfårene samt ca. 60 pct. af de nyfødte lam livet. For de mange mennesker, hvis eksistens var baseret på fåreavl, var det et hårdt slag. Fra statens side blev der stillet et betydeligt beløb til rådighed til kriselån for de værst ramte fåreholdere. Dette beløb blev dog ikke fuldt udnyttet. I det store og hele klarede man sig igennem uden støtte udefra, og de kriselån, der blev udgivet, er senere betalt tilbage.

Som følge af nyordningen i Grønland efter kommissionens arbejde i 1949/50 er der sket væsentlige ændringer for fåreavlens. Gennem bolig- og erhvervsstøtteordningen kan der ydes lån til boliger og stalde samt anskaffelse af erhvervsredskaber. Flere fåreholdere har fået opført større og bedre beboelseshuse og store, tidssvarende stalde. Siden tabsåret 1948/49 er der gjort et forøget arbejde for opdyrkning af mere jord til avl af foder gennem udlån af traktorer og redskaber til opdyrkning af ny jord til hjemmemarker. Flere fåreholdere har selv anskaffet traktorer. Ved Igaliko, hvor hjemmemarkerne ofte lider af tørke om sommeren, har man fået et vandingsanlæg, så hjemmemarkerne i perioder kan vandes, hvorved udbyttet af hø er steget væsentligt. Andre steder har man små, motordrevne vandingsanlæg, hvorfra de nærmeste arealer kan vandes.

*Amos Egede i Igaliko, kaldet kong Amos,
der er en af fåreavlens foregangsmand, ses her ifærd med at røgte sine garn.*

Foto: C. A. Jørgensen

Efter nyordningen kom fåreavlsstationen til at sortere direkte under Grønlandsdepartementet, medens produktionen kom under Den kgl. grønlandske Handel. Det har vist sig upraktisk at have denne deling, hvorfor det hele fra foråret 1956 er lagt ind under Handelen. Samtidig er der som ændring i ledelsen nedsat to samarbejdsudvalg, nemlig et udvalg i Grønland og et udvalg i Danmark. Udvalget i Grønland har tre repræsentanter for fåreholderne, og ved møder bestemmer udvalget, hvilke arbejder der skal tages op og i hvilken orden de skal gennemføres. Udvalget gennemgår også alle ansøgninger om lån af får og ansøgninger fra unge mænd, som ønsker at blive lærlinge, ligesom man behandler spørgsmål vedrørende indhandlingen og andre spørgsmål af interesse for erhvervet. Udvalget i Danmark består af sagkyndige indenfor planteavl, fåreavl og havebrug samt af repræsentanter for Den kgl. grønlandske Handel. Dette udvalg søger at fremskaffe egnet græsfrø, såsæd, redskaber og gødning samt foranlediger, at der udføres videnskabelige forsøg med egnede græsarter og skovbrugsplanter. Udvalget er rådgivende for det grønlandske udvalg. Fåreavlsstationens virksomhed har nu i alt væsentlig hjemsted ved Upernaviarssuk, som ligger ca. 15 km fra Julianehåb på vejen mod Igaliko. Her finder lærlingeuddannelsen sted, og her udføres de praktiske forsøg med planter

samt fodringsforsøg. Ved hyppige rejser udfører lederen af stationen almindelig konsulentarbejde i distriktet. Ved Upernaviarssuk er desuden etableret forsøg med skovbrugsplanter og haveurter. I de nærmeste år tænkes Upernaviarssuk udbygget som en moderne forsøgsstation for fåreavl, planteavl, havebrug og skovbrug.

I 1952 begyndte man driften af den nye, moderne konserverfabrik i Narssaq. Til fabrikken er knyttet et moderne slagteri med dybfryser og stort fryselager. Slagtningen af lammene foregår under dyrlægekontrol og under tidssvarende, hygiejniske forhold. Herved er det gjort muligt, at overskud af slagtelam kan eksporteres til Danmark eller andre lande med fryseskibe.

Siden tabsåret 1948/49 er fåreantallet steget jævnt, og der er nu ca. 25.000 moderfår i distriktet, altså mere end i efteråret 1948. I 1956 bliver der slagtet ca. 12.000 lam, hvoraf ca. 5.000 anvendes i Grønland i form af fersk kød eller konserver, medens ca. 7.000 lammekroppe eksporteres i frossen stand til Færøerne og Danmark. Den samlede værdi af slagtelam, uld og skind udgør meget nær ved 1 million kroner for 1956.

For Julianehåb distrikt er fåreavlen nu af stor økonomisk betydning. Fåreholderne med deres familier udgør nu omtrent 20 pct. af befolkningen, d. v. s. at ca. 1.000 mennesker har hovedparten af deres årsindtægt gennem husdyrhold, men hertil kommer, at mange andre har en væsentlig fortjeneste ved produkternes forarbejdning på slagteriet i Narssaq. Fåreholderne har også betydelige indtægter gennem kohold, hestehold og fjerkræavl, som giver dem betydelig supplement til den daglige husholdning sammen med udbyttet fra haverne, idet så godt som alle fåreholderne dyrker haveurter.

I de senere år har fåreholderne ved midsommertid afholdt en årlig generalforsamling med påfølgende fest i Narssaq med deltagelse af flere hundrede mennesker og med deltagelse af repræsentanter for handel og administration. Hver fåreholderplads har en lokal fåreholderforening, som igen er repræsenteret i hovedbestyrelsen for De samvirkende Fåreholderforeninger. Disse årlige folkefester ved Narssaq er begivenheder, som man ser hen til med stor glæde. I 1956 var denne fest af særligt format på grund af jubilæumsåret. Der var samlet ca. 400 deltagere, og festen var begunstiget af ualmindelig godt vejr. Der var til festen bygget en flagmast på et højtliggende punkt midt i byen. Masten er anbragt på en smuk sokkel af Igalliko-sandsten, og i soklen er indsat en mindeplade i bronze for pastor Jens Chemnitz, som for 50 år siden startede det nu så vigtige erhverv med 11 dyr. Senere vil der blive indsat mindeplader for andre personer, som har haft betydning for erhvervets udvikling. Under festen afholdtes Grønlands første dyrskue, idet der blev fremstillet nogle avlsvæddere fra forskellige steder. Dyrskuet vil sikkert senere også komme til at omfatte køer, heste og fjerkræ. Desuden afholdtes

Idyl fra Sydgrønlands agerbrugsland.

Foto: C. A. Jørgensen

et muntert hestevæddeløb mellem 7 drenge i alderen 8-14 år med præmier til de bedste ryttere. Festen sluttede med fællesspisning i fabrikkens slagteafdeling og med dans samme sted til den lyse morgen.

Det kan være naturligt i en jubilæumsartikel at mindes nogle af de pionerer indenfor fåreavlen, som nu er døde, og blandt dem, man særlig vil mindes, må nævnes fåreavlsbestyrer Lindemand Walsøe, som gennem 20 år gjorde et godt banebrydende arbejde som leder af fåreavlsstationen. Af de nu afdøde fåreholdere, som var mest kendt, kan nævnes udstedsbestyrerne Louis Lund, Sletten, Frederik Nielsen, Sydprøven, fåreholderne Otto Egede, Enok Motzfeldt, Sem og Karnis Knudsen og udstedsbestyrer Josef Egede, Narssaq, fåreholder Morten Egede, Igaliko, Andreas Egede, Sdr. Igaliko, brødrene Lars og Markus Sebulonsen, Mamit og familien Vahl ved Qangue. Særlig må nævnes overkateket Josva Kleist, Frederiksdal, som i mange år var den drivende kraft ved udviklingen af fåreavlen på denne plads efter pastor Jens Chemnitz' forflyttelse til Lichtenau. Afdøde pastor Henrik Lund ved Narssaq var også en ivrig talsmand for det nye erhverv og holdt selv får. Af de første pionerer lever endnu enkelte, bl. a. Otto Frederiksen, Kag-siarssuk, Amos Egede, Igaliko, og Bendt Chemnitz, Igdlorpait, som alle tre er dekorerede for deres indsats.

I jubilæumsåret 1956 nåede antallet af moderfår op på det hidtil største antal, og fåreholdernes indtægter bliver også rekord i 1956. Det er også i jubilæums-

året, at det mere snævre samarbejde mellem fåreholderne og myndighederne er etableret gennem de to nævnte samarbejdsudvalg, som der stilles store forventninger til. Det er derfor forståeligt, at fåreholderne i jubilæumsåret ser fremtiden i møde med optimisme. Endnu er der et stykke vej at gå, inden man kan sige, at erhvervet er stabiliseret på linie med landbruget i det øvrige Danmark, men vejen skimtes klart og ligger ikke mere i mørke.

NEKROLOG

JOHANNES GRÖNTVED

1882 — 1956

Mandefald. Først magister Porsild, og sidst på året magister Johannes Gröntved, der også arbejdede som botaniker i Grønland. To landmandssønner, der gik fra jorden til bogen, men dog, og navnlig for Gröntveds vedkommende, holdt sig til studiet af jordens vækster.

Johannes Gröntved blev født i Mygdal i Vendsyssel, hvor han arbejdede ved landbruget, og først i en forholdsvis sen alder kom han til at læse, og ad en kursists besværlige omvej, en tid beskæftiget med lærervirksomhed, indtil han til sidst nåede til sit fagstudium og blev magister i botanik 1916.

Hans speciale var græsser-kornplanter, men efterhånden inddrog han andre områder til specialbehandling, f. eks. floraen på de danske overdrev og på øerne Ærø og Anholt.

På Island var han 4 gange og i Estland 6 gange osv. osv. (Finland, Letland, Lithauen, Nordsverige, Tyskland m. m.), altid på studierejser i sine ferier, især i det baltiske område. Sydeuropa stod på hans ønskeseddel netop nu. Han nåede lige en tur til alperne. Sammenligningen med den arktiske flora og højfjeldets vækster optog ham meget.

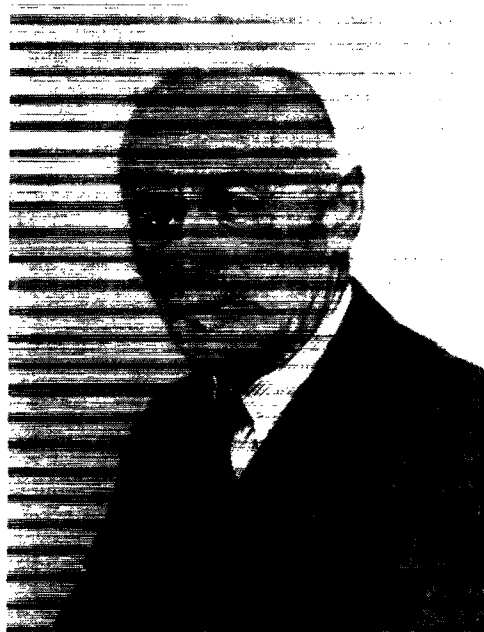
Til Grønland kom han i 1932 på et længere ophold på Dansk Arktisk Station hos arbejdsfællen magister Porsild.

Siden blev det, 1937 og 1953, Sydgrønlands flora han studerede, og han behandlede karplantematerialet fra 5. Thule-ekspedition.

Hans standplads var Botanisk Museum, hvor han virkede i 32 år, sidst som bibliotekar ved Botanisk Centralbibliotek.

Fra sine studierejser medbragte han, som den dygtige fotograf han var, et meget stort antal fotos, i de senere år glimrende farvelysbilleder, som nok kunne interessere større kredse (Det grønlandske Selskab).

Lige til det sidste var det grønlandske problemer, der optog ham. Fra sit sidste sygeleje sendte han den

Magister Johannes Gröntved.

artikel, der i efteråret stod i „Grønland“ om fåreavl og tangfodring (hefte 9, 1956). Stadig ventede han, at han atter skulle træde i fuld aktivitet, sådan som det lå ham i blodet, altid i virksomhed.

Personlig var magister Gröntved et stilfærdigt, nobelt, hjælpsomt menneske, „en israelit, i hvem der ikke var svig.“ De mange, han har givet råd og hjælp, vil bevare ham i venlig og taknemlig erindring og beklage hans alt for tidlige og helt uventede bortgang.

Kr. Vestergaard.